

AVRUPALILIK KİMLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ VATANDAŞLIĞI EĞİTİMİ

Erdoğan KAYA*

ÖZ

Vatandaşlığa yönelik tanımların genelinde devlet ile birey arasındaki ilişkiler dikkate alınmaktadır. Ancak vatandaşlık kavramının politik, sosyal, ekonomik ve küresel gelişmelere bağlı olarak ülkeden ülkeye değiştiği gözlenmektedir. Örneğin devlet otoritesine bağlı edilgen vatandaşlığın yerini, özellikle demokratik ülkelerde katılımcı ve aktif vatandaşlığın aldığı görülmektedir. Ayrıca günümüz vatandaşlarının bir ülkeye bağımlılıklarının da azaldığı gözlenmektedir. Bu yüzden, vatandaşlık sadece yerel bir kavram olmaktan çıkmış, evrensel bir anlam kazanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda çeşitli vatandaşlık türlerinden sıkça söz edilir olmuştur. Mobil vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık ve dünya vatandaşlığı bunlardan sadece birkaçıdır. Bunlara Avrupa Birliği vatandaşlığı da eklenebilir. Alanyazında bu kavramla; Avrupa farkındalığı, Avrupa boyutu, Avrupalılaştırma, Avrupalılık ve Avrupalı kimliğinin benzer anlamlarda kullanıldığına da tanık olunmaktadır. Bu bağlamda makalede Avrupalılık kimliği ve Avrupa Birliği vatandaşlığı nedir? sorusuna yanıt aranmaktadır. Avrupa Birliği, vatandaşlık eğitimine yönelik olarak ulus devletlerin eğitim politikalarıyla uğraşmak zorunda kalmaktadır. Çünkü Avrupa'daki ülkelerde birbiriyle tamamıyla benzer olmayan bir eğitim yapısı bulunmaktadır. Ancak günümüzde küresel ve ulusal eğitim politikaları, karşılıklı etkileşim içindedir. Çeşitli farklılıklara karşın Avrupa Birliği'nin uluslararası politikalarını belirlerken ısrarla vatandaşlık eğitimi üzerinde durmasıyla birlikte, üye ülkeler de bu konuyu gündemlerine almışlardır. Ancak üye ülkelerde yapılan pek çok araştırmada, önemli bir nüfusun aidiyet olarak daha çok ulusal vatandaşlıklarını öne çıkardıkları görülmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği vatandaşlığı eğitiminden eğitim kurumları kadar medyadan da işlevsel bir biçimde yararlanılması gerektiği anlaşılmakta ve makalede Avrupa Birliği vatandaşlığı ve eğitimine yönelik çalışmalar incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupalılık kimliği, Avrupa Birliği vatandaşlığı, Avrupa Birliği vatandaşlığı eğitimi

EUROPEAN IDENTITY and EUROPEAN UNION CITIZENSHIP EDUCATION

ABSTRACT

When defining the term "citizenship" it is a general attitude to concern the relationship between the state and the individual. However, it is observed that the definition

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
erkaya@anadolu.edu.tr

of the term continuously changes in terms of politic, social, economic and global developments. For instance, it is clearly seen that the idea of passive citizenship under state authority has changed into the concept of active citizenship in democratic states. Moreover, it is also observed that the dependency of today's citizens on a country has diminished. In that case, it is possible to state that the term "citizenship" is not a regional concept anymore but a universal one. Especially in 1990s, many different types of citizenship have occurred; mobile citizenship, ecologic citizenship and citizenship of the world are only some of them. European citizenship can be added to the list. It can be observed in literature that such terms as Europeanisation, Europeanness, awareness of Europe, European aspect and European identity are used in similar meanings to the term "European citizenship". The main purpose of this article is to find answers to following questions: "what is European identity? and what does European citizenship mean?". European Union has to deal with nation states' politics in order to give citizenship education. The reason for this is that the education system in European countries does not match with each other. Nevertheless, global and national education politics have interactions. Even though there are many differences among the members, while determining the supranational politics, European Union's insistent dwelling on citizenship education leads other member countries to notice the importance of the idea. However, recent studies have shown that majority of people highlight their national citizenship identity. In this regard, it is essential to benefit from education and media. This article explores the studies related to European Citizenship and the educational agenda behind it.

Keywords: European identity, European Union citizenship, European citizenship education

GİRİŞ

Vatandaşlığa ilişkin olarak yapılan tanımların genelinde, devlet ile birey arasındaki ilişkiler dikkate alınmaktadır. Ancak vatandaşlık kavramının politik, sosyal, ekonomik ve küresel gelişmelere bağlı olarak ülkeden ülkeye değiştiği gözlenmektedir. Örneğin demokratik ülkelerde devlet otoritesine bağlı edilgen vatandaşlık anlayışının yerine katılımcı ve aktif vatandaşlık almış durumdadır. Ayrıca günümüz vatandaşlarının bir ülkeye bağımlılıklarının da azaldığı gözlenmektedir. Bu durumda gelişen iletişim ve ulaşım teknolojisi çok etkili olmuştur. Çünkü küreselleşme ve ülke birliklerinin artmasına paralel olarak insanlar, birden çok ülkeyle iletişim kurar duruma gelmiştir. Bu yüzden, vatandaşlık sadece yerel bir kavram olmaktan çıkmış, evrensel düzeyde bir anlam kazanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda çeşitli vatandaşlık türlerinden sıkça söz edilir olmuştur. Mobil vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık ve dünya vatandaşlığı bunlardan sadece birkaçıdır. Bunlara Avrupa Birliği (AB) vatandaşlığı da eklenebilir. Alanyazında bu kavramla; Avrupa farkındalığı, Avrupa boyutu ve Avrupalılaştırma, Avrupalılık ve Avrupalı kimliğinin benzer anlamlarda kullanıldığına da tanık olunmaktadır. Bu bağlamda makalede öncelikle "Avrupalı kimliği ve AB vatandaşlığı nedir?" sorusuna yanıt aranacaktır. Ayrıca AB vatandaşlarını yetiştirmede neler yapıldığı irdelenecektir.

AVRUPALILIK KİMLİĞİ VE AB VATANDAŞLIĞI

Avrupalılık kimliği

Vatandaşlık gibi onu besleyen kimlik kavramı da üzerinde çok tartışılan bir konudur. Aynı tartışma, AB vatandaşlığı gibi Avrupalılık kimliği üzerinde de gerçekleştirilmektedir. Antlaşma metinleri, gençlik ve eğitim programları incelendiğinde hatta ortak sembollerin üretilmesi ve bir medya kurma çabası göz önüne alındığında AB bünyesinde bir “Avrupalılık kimliği” oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde çoklu vatandaşlık gibi çoklu kimliklerin varlığı, bir başka deyişle çok sayıda kimliğe sahip olunabildiği ve koşullara göre bu kimliklerin eş zamanlı olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Ancak bir başka tartışma da, ulusal kimliklerle Avrupalılık üst kimliğinden hangisinin öncelikli olduğu konusunda yoğunlaşmaktadır (Çilingir, 2007, s.45). Kimilerine göre AB’nin politik bir bütünleşme amacıyla kendine özgü bir kimlik yaratma çabası, meşruiyet sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Avrupalılık kimliğinin, Birliğin daha demokratik ve meşru bir zemine oturması için kurulmak istenen bir yapı olduğu söylenebilir. Ayrıca bunlara, gerek Maastricht Antlaşması’ndan (1992) beri kurucu antlaşmalarda yer alan birlik ve vatandaşlığa ilişkin kararlar gerekse 1980’lerden beri gelişmekte olan aday ülkelerin demokratikleştirilmelerini destekleme çabalarını da eklemek yerinde olur.

Kıta Avrupası yıllardır tarihi, coğrafyası ve çeşitli kültürel özellikleriyle tanımlanmaktadır. Avrupalılık kimliği, AB kurulmadan önce modernleşmeyi temsil etmiş 1950’lerden sonra da AB bünyesindeki bütünleşme süreciyle yeniden şekillenmiş ve daha da güçlenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında hukukun üstünlüğüyle hümanizme dayalı uygarlık ve kültür projesi olan AB düşüncesi, birçok kişi tarafından bir efsane olarak görülmüştür. Ancak çeşitli Avrupa devletleri arasında yapılan antlaşmalarla bu proje, ortak değerlerin oluştuğu ve şekillendiği uluslar ve kültürlerarası bir bütünleşme çalışmasına dönüşmüştür (Mayer ve Palmowski, 2004, s.592).

Bir eylemsellik olarak Avrupalılık yolunda ilerlemek, Avrupalılaşmak olarak ifade edilebilir. Bu kavramın demokratikleşmek ve batılılaşmak gibi anlamlar için de kullanıldığı görülmektedir (Buhari, 2009, s.99). Avrupalılaşma kavramının, modernleşme dışında üye ve aday ülkelerin politik ve ekonomik yapılarında gerçekleşen değişimi de ifade ettiği gözlenmektedir (Yazgan, 2013, s.136). Dar anlamıyla Avrupalılaşma, AB anayasası ve politikalarının benimsenmesi ve uygulanması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda Birlik; politik konular, parti sistemleri, yerel yönetimler, mülteci politikaları ve vatandaşlık konularında bir baskı oluşturmaktadır. Geniş anlamıyla Avrupalılaşma tanımı kimlikleri de etkilediğinden süreç, sadece politik düzenlemeleri değil, kültürel ve sosyal yapıyı da şekillendirmektedir. Bu kapsamda ortak sembol ve değerlerin benimsenmesiyle yaşanan değişiklikler, eylemsel olarak Avrupalılaşmak olarak adlandırılmaktadır. Politik ve kültürel ortaklık,

zaman zaman kültürel ve doğal sınırların da tartışılmasına yol açmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkılarak Avrupalılık kimliğinin hem tarih, coğrafya ve kültür alanında bir ortaklığı, hem de anayasal, kurumsal ve hukuki bir birlik-teliği ifade ettiği söylenebilir.

AB ile aday ülkeler arasında karşılıklı bir çıkar ilişkisinin olduğu görülmektedir. Avrupalılaştırma çabasındaki aday ülke ve toplumların bu sürece, kendi çıkarları açısından baktıkları gözlenmektedir. Bu nedenle çıkarlarını ve bu doğrultuda kimliklerini de yeniden tanımlamaktadırlar. Avrupalılaştırma; sosyalleşme ve ortaklaşa öğrenme yoluyla devlet ve vatandaşların Avrupalı anlayış, değer, norm ve politikaları içselleştirerek yeni kimliklere sahip olmaları biçiminde tanımlanabilir. Avrupalılaştırmanın, üye/aday devletler tarafından bütünleşme hareketinin getirilerine paralel olarak tercih edilen bir durum olduğu söylenebilir. Çünkü gümrük birliğiyle başlayan ve ekonomik-parasal birliğe uzanan bütünleşme hareketi, ortak politikaların getirdiği yeni düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Böylece üye devletlere tek başlarına başa çıkamayacakları konularda etkili işbirliği ve maliyet üstünlükleri sunulmaktadır. Bu nedenle Avrupalılaştırmayı sadece AB'nin değil, aday ülkelerin de istedikleri gözlenmektedir (Yazgan, 2013, s.134). Demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine uyum çalışmaları nedeniyle üye ülkelerin de Avrupalılaştırma süreci yaşadıkları söylenebilir. Avrupalılaştırmanın içeriğini oluşturan Avrupa ve Avrupalılık konularının halen yaşanmakta olan dinamik bir süreç olduğu gözlenmektedir (Yazgan, 2013, s.135; Çilingir, 2007, s.45). Bir başka deyişle üye ülke vatandaşlarının da halen Avrupalılaştırma sürecinde oldukları söylenebilir.

AB vatandaşlığı

Özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak Avrupalılaştırma ve AB vatandaşlığı kavramlarının çok tartışılmasının nedeni, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) egemenliğindeki Doğu Bloğunun dağılması ve arkasından AB'ye aday ülkelerin artmasıdır (Yazgan, 2013, s.134). Birlik, 1950'lerde ekonomi ile başladığı bütünleşme sürecine 1970'lere değin yine aynı öncelikle devam etmiştir. Ancak kamuoyunun AB'ne desteğini sağlamak için heyecan verici bir değişim gerekmiştir (Çilingir, 2007, s.45). Bunu sağlayan amaç değişikliği, Avrupa Birleşik Devletleri ve AB vatandaşlığının oluşturulması yönünde gerçekleşmiştir. Gerçekte Avrupa çapında devletleşme düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. Bunun temel nedeni, birçok savaştan kaynaklanan ve acılarla dolu Avrupa tarihinden ders çıkarılarak gelecekte yaşanabilecek bu tip felaketlerin önlenmesi isteğidir. İnanç ve milliyet vb. farklılıklardan kaynaklanan yıkıcı savaşa karşı, Avrupalılık kimliği bir çözüm olarak düşünülmüştür. Ancak Avrupalılığın bir üst kimlik olarak kendini uzun süre yaşatabilmesi, üyelerin bu konudaki duyarlılıkları ve yine kendi dışlarındakilere yönelik barışçı yaklaşımlarına bağlıdır (Burçoğlu, 2005, s.16). II. Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğramış olan Avrupa, ABD'nin Marshall yardımlarıyla ekonomi temelinde ayağa kaldırılmaya

çalışılmıştır. ABD'nin Avrupa'ya yardım eli uzatmasının asıl nedeni, SSCB ve oluşturduğu Doğu Bloku karşısında müttefik oluşturabilmektir. Bu bağlamda 1950'lerde AB'nin kuruluşundan başlayarak ABD'nin, tüm kıta ülkelerini AB bünyesinde toplama amacı güttüğü görülmektedir. AB'nin geçmişte olduğu gibi bugün de kimi Avrupa ülkelerine üyelik teklifi götürmesinin temelinde bu düşünce yatmaktadır. 1989 Berlin duvarının yıkılması ve arkasından Doğu Blokunun çözülmesi, ABD'ye SSCB karşısında bütün Avrupa'yı birleştirme fırsatı yaratmıştır. Böylece SSCB güdümünden kurtulan ülkelerin hemen AB ve NATO'nun etki alanına girmesi istenmiştir. Maastricht ve Kopenhag antlaşmalarının 1990'ların başına rast gelmesinin temel nedeni, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmeleriyle AB'ye üye olmalarını teşvik etmektir. Böylece tarihindeki en büyük genişleme hareketine sürüklenen Birlik, bütünleşme ölçütlerini netleştirmek zorunda kalmıştır.

Kopenhag Antlaşması'nda (1993) belirlenen bütünleşme ölçütleri *politik, ekonomik ve uyum* başlıklarını taşımaktadır. Üyelik için zorunlu koşul kabul edilen politik ölçütler demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunmasıdır. Ekonomik ölçütler ise rekabete dayalı piyasa ekonomisinin varlığını içermektedir. Bunları izleyen uyum ölçütleri de AB'nin aldığı karar ve yasalara uyum sağlamayı kapsamaktadır. Tüm bu ölçüt ve politikaların son yıllarda Avrupa Anayasasına dayalı olarak AB vatandaşlığı kavramında birleştirildiği görülmektedir. AB vatandaşlığının temel taşları olan Kopenhag ölçütleriyle aktif ve demokratik vatandaşlığın oluşturulması amaçlanmıştır. Böylece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasiye geçişleri desteklenmiştir. Bu bağlamda bütünleşme ölçütlerinin Avrupalılaştırmanın da temel araçları oldukları söylenebilir.

Politik birlik konusundaki en önemli gelişme, Maastricht Antlaşması (1992) ile ortaya çıkmıştır. Bu antlaşmayla ilk kez gündeme getirilen AB vatandaşlığı kavramı, o ana kadar ekonomiyi önceliğe alan Birliğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Böylece AB bir vatandaşlık kurumu oluşturarak odağına özgürlük, güvenlik ve adalet kavramlarını yerleştirmiştir (EU, 2010; Kostakopoulou, 2013). AB vatandaşlığı kavramı, Birliğin evrensel değerlere dayanma iddiasında olan politik bir kimlik kazanmaya çalıştığına göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Aslında AB vatandaşlığı kavramının, kuruluşundan bu yana Birliğin gündeminden hiç düşmediği söylenebilir. Ayrıca adı vatandaşlık olarak anılmamakla birlikte vatandaşları etkileyen çeşitli kararlar alındığı da görülmektedir. Bunlara 1963'te ortaya atılan vatandaş ve işçilerin serbest dolaşımı gibi çeşitli kararlar örnek olarak gösterilebilir. Birliğin günümüzde de AB vatandaşlığını tanıtmaya ve güçlendirme çalışmaları bulunmaktadır. Bunlardan, üyelikten kaynaklanan kağıt üzerindeki vatandaşlığın yeterli görülmediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden AB vatandaşlığını, başta üye devlet vatandaşlarının özümsemeleri için çeşitli çalışmalar yapıldığı gözlenmektedir. Örneğin öncelikle işçiler için düşünülen dolaşım ve yerleşme serbestliğinin Avrupa Adalet Divanı tarafından daha da genişletildiği görülmektedir (Jacobs, 2007, s.592).

Birlik bünyesinde AB vatandaşlığı oluşturularak kurumsal olarak ulus devleti aşan üst düzeyde bir etkileşim boyutuna ulaşılmak istenmektedir. Bu anlamda kıta Avrupasının, devletleşmeye doğru ilerlediği görülmektedir. Benzer sosyal ve politik haklara sahip bu vatandaşlar, artık AB ülkesi ve devletinin uluslarını oluşturmaktadır. Üye ülkelerin vatandaş temsilcilerinden oluşan uluslar topluluğu konumundaki bir parlamento da bulunmaktadır. Böylece her üye seçmenin, isteklerini parlamentoya yansıtılabildikleri söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında parlamentoda oluşan isteğe hukuki bir kimlik kazandırmak amacıyla bir AB vatandaşlığının oluşturulmaya çalışıldığı düşünülebilir. Bir ülke AB ile bütünleştiğinde Avrupa devletinin bir parçası olmakta ve karar sürecine katılmaktadır. Dolayısıyla geleneksel egemenlik anlayışı değişmektedir. Ulusal egemenliğin de tamamen ortadan kalkmadığı görülmektedir. Çünkü Birliği oluşturan ülkelerin kültür çeşitliliklerine, kimliklerine de saygı gösterilmesi ilkesi temel alınmıştır (Mayer ve Palmowski, 2004, s.592).

AB gibi çok üyeli ülke birlikleri, vatandaşlık kavramının daha da genişlemesine yol açmıştır. Çeşitli Birlik kaynaklarına göre (EU, 1997, s. 84) AB vatandaşlığı kavramından da aktif vatandaşlık anlaşılmaktadır. Avrupa toplumlarının ya da vatandaşların bütünleşmesi, ancak aktif vatandaşlar yetiştirme kapasitesine bağlıdır. Böylece AB vatandaşı, Birliğin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarını izleyen birey olarak tanımlanabilir. AB, Avrupa bütünleşmesi için her üyeye ilişkin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel temelleri tanımlayarak Avrupa anayasasını oluşturmaya çalışmaktadır (Mayer ve Palmowski, 2004, s.587). Kopenhag Antlaşması'yla belirlenmiş olan bütünleşme ölçütlerinin de bunlara paralel oldukları görülmektedir. Avrupa devleti için öngörülen bu boyutların AB vatandaşlığını beslediği söylenebilir. AB vatandaşlığını anlamak için onu besleyen alt boyutları ele almak yararlı olabilir.

AB vatandaşlığının politik boyutu

AB vatandaşlığının politik boyutunda, Birliğin politik geçmişi ve kazançlarıyla işleyiş, yapı ve süreciyle uygar toplumun işlevselliği, demokratik değerler ve insan hakları yer almaktadır (EU, 2004). Politik boyutun, haklardan yararlanma ve demokratik karar vermeye katkıda bulunma niteliklerini kapsadığı görülmektedir.

Politik boyutun hukuksal temellerini Birlik kazanımları ve Anayasası oluşturmaktadır. Ayrıca üye ülkeler arasında gerçekleştirilen çeşitli antlaşmalar, özellikle Maastricht ve Lizbon Antlaşmalarının AB vatandaşlığını şekillendirmede etkili oldukları görülmektedir. Çünkü Maastricht Antlaşması'nın önemini artıran kararlar arasında AB vatandaşlığı da bulunmaktadır. Diğer kararlar arasındaysa ortak politikalar, AB kavramı, ekonomik ve toplumsal uyum, yeni örgütsel düzenlemeler, işbirliği, ekonomik ve parasal birlik yer almaktadır. Vatandaşlık düşüncesi, AB'nin üyeler arasındaki ortak politikalarının bir sonucudur. Böylece benzerlikler öne çıkarılarak oluşturulan kimlikle işbirliği artırılmaya çalışılmaktadır (EU, 2013b). Kurucu antlaşma ola-

rak görülen Maastricht Antlaşması'yla vatandaşlık hakları güvence altına alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında AB'yi tanımlayan ve devleti kuran antlaşmanın vatandaşlığı da şekillendirdiği söylenebilir. Maastricht Antlaşması'na göre AB vatandaşlığı, üye devletlerin her vatandaşı tarafından kazanılan ve ulusal vatandaşlığı tamamlayan üst vatandaşlıktır. Bu statünün bireye sağladığı haklar ise şöyle sıralanabilir (EU,1992; EU, 2013a; EU, 2013b);

- Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı
- Başka bir üye devlette ikamet eden Birlik vatandaşlarının o devletin vatandaşları ile aynı koşullar altında seçme ve seçilme, belediye seçimlerinde aday olma hakkı
- Avrupa Parlamentosu'na dilekçe verme ve Avrupa Ombudsmanı'na başvurma hakkı
- Serbest dolaşım, çalışma ve yerleşme hakkı
- Her üye devletin diplomatik ve konsolosluk korumasından yararlanma hakkı
- Kültürünü koruma ve geliştirme hakkı
- Yasalar önünde eşitlik hakkı
- AB'nin sosyal güvenlik hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanma hakkı
- Eğitim hakkı
- AB'nin resmi dillerinden birinde herhangi bir Birlik kurumundan yanıt alma hakkı
- Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Konseyi belgelerine erişim hakkı

Yukarıda sıralanan hakların; hareketlilik, etkileşim, iletişim, kültürel farkındalık, vatandaşlık haklarına duyarlılık gibi ikincil etmenlerle beslenmediği sürece eksik kalacağı söylenebilir. Bu nedenle Birlik tarafından özellikle AB eğitim program ve projeleri için söz konusu etmenler bir öncelik olarak kabul edilmiştir. Ayrıca yukarıdaki hakların demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelerle de bağdaştığı görülmektedir. Bilindiği gibi bunlar Kopenhag Antlaşması'ndaki politik ölçütlerin ta kendisidir. Bu durumda Birliğin üye devlet halklarını bütünleştirerek AB vatandaşlığı yaratmayı; demokrasi, hoşgörü, kültürel farkındalık, yabancı dil, hareketlilik vb. değer ve becerilerin geliştirilmesiyle sağlamayı amaçladığı belirtilebilir.

Lizbon Antlaşması yukarıda belirtilen hakları genişletmiş ve AB vatandaşlığını güçlendirmiştir (EU, 2010). Bu antlaşma, AB vatandaşlığına, halkın katılımı ve vatandaş girişimine dayanan yeni bir biçim kazandırmıştır. Buna dayalı olarak Birliğin, vatandaşların katılımcı ve etkili bir yapıya kavuşmasını önemseydiği söylenebilir. Birçok eğitim program ve projesinin aktif vatandaşların yetiştirilmesini amaçlamasının nedeni de bu olsa gerektir. Böyle-

ce kurucu ve anayasal antlaşmalarda olduğu gibi eğitim, gençlik ve kültür gibi alanlardaki çalışmalarla da ortak kimliğin oluşturulmasına çalışıldığı söylenebilir (Çilingir, 2007, s.45).

Tüm üye ülke vatandaşlarının AB vatandaşlığı haklarından, eşit bir biçimde yararlanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun için eşit ve kolay erişim alt yapısı oluşturulmaktadır. Bu haklarla Birliğin, üye ülke vatandaşlarına ulus üstü eşitlik alanı yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, Maastricht Antlaşması'yla resmi ve kurumsal olarak da AB vatandaşlığı oluşturulmaya çalışılmasıdır. Böylece Avrupa devletine, Avrupa ulusu yaratılmaya çalışılmaktadır (Mayer ve Palmowski, 2004, s.592).

Günümüzde milyonlarca AB vatandaşı, ilgileri doğrultusunda Avrupa Komisyonunun çalışmalarından yararlanabilmektedir. Komisyon ise, AB Antlaşması ile sağlanan vatandaşlık haklarının üye devletler tarafından uygulanmasını izlemektir (EU, 2008). Birliğin bu hakların tüm üye ülkelere yaygınlaştırılarak uygulanması beklentisi, vatandaşların hakları konusunda bilinçlenmeleri için yapılan çalışmalarla güçlendirilmektedir. AB, bir taraftan hakların yaygınlaşmasını sağlamaya çalışırken diğer taraftan kağıt üstünde kalmaması için çalışmalar yapmaktadır. Bunun için özellikle vatandaşların katılımı önemsenmektedir. Bu çalışmalarla AB vatandaşlarının fikir, endişe ve beklentileri dikkate alınmaktadır. Hakların kullanımını kolaylaştırmak için çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu amaçla teknolojiye yararlanılarak bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bunun için telefon ve İnternet ağlarının (<http://ec.europa.eu/youreurope>) oluşturulduğu görülmektedir. Vatandaşlık haklarının her zaman ve her ortamda kullanımını kolaylaştırmak üzere Birliğin, bir web sayfası hazırladığı ve onların sorularına yanıt vermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu haklar kapsamında bir vatandaşın herhangi bir AB üye devletinde ihtiyaç duyabileceği seyahat, çalışma-emeklilik, konaklama, eğitim, sağlık, alış-veriş, aile konularında öneri çizelgesi oluşturulduğu görülmektedir (EU, 2010, s.22). Böylece Birliğin AB vatandaşlığı haklarının kullanılmasını kolaylaştırarak teşvik ettiği söylenebilir. Hakların kullanımına yönelik olan “youreurope” sitesi incelendiğinde vatandaşların herhangi bir ülkede haklarını kullanmaları için bireysel destek almalarına alt yapı oluşturulduğu gözlenmektedir. Örneğin kendi ülkesi dışındaki üye bir ülkede otomobil satın almak isteyen AB vatandaşlarına “Sizin Avrupalılarınız” web sayfasından bireysel olarak destek sağlanmaktadır (EU, 2015). Ayrıca Eurobarometre veri tabanında vatandaşlık haklarının kullanımına ilişkin çeşitli araştırmaların bulgularına yer verilmektedir (EC, 2013, s.27). 2013’ün Avrupa Vatandaşlığı Yılı kabul edilmesinin nedeni, vatandaşlık hak ve politikalarının izlenmesi ve günlük yaşamda dahi AB vatandaşlığı farkındalığıyla hareket edilmesinin sağlanması olarak açıklanmıştır (EU, 2010, s.22).

AB vatandaşlığının sosyal boyutu

AB vatandaşlığı kurumsal olarak her vatandaşa her üye devlette özgürce ve eşit bir yaşam sağlamaktadır (Mayer ve Palmowski, 2004, s. 592). Bu vatandaşlığın sosyal boyutunda sosyal dışlamaya karşı çıkmak, azınlık haklarına saygı, kadın erkek eşitliği, bilgi toplumu için eğitim ve ırkçılığa karşı olmak gibi özellikler yer almaktadır (EU, 2004). Sosyal boyutun, ortak saygı ve anlamayı kapsayan özellikler içerdiği görülmektedir. Ancak özellikle eşitliğin öne çıkarıldığı gözlenmektedir.

Bütünleşik bir yapı olan Birlik için ayrımcılığın en önemli tehlikelerden biri olduğu söylenebilir. Nitekim Maastricht Antlaşması'nda, AB vatandaşlığı haklarından eşit yararlanmanın önemine dikkat çekildiği görülmektedir. Aynı antlaşmanın milliyet temelinde ayrımcılık yapılmasını yasaklaması da (EU, 2013a) bunun bir kanıtı olarak görülebilir. Bu nedenle çeşitli eğitim projeleri için AB'nin ayrımcılıkla mücadeleyi öncelikli koşullar arasına koyduğu gözlenmektedir.

1990'larda SSCB ve Doğu Blokunun da dağılmasıyla dünya çapında milliyetçilik eğiliminde belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Doğu Blokunun dağılmasındaki en önemli etmenlerden biri olarak ortaya çıkan milliyetçiliğin çevre ülkelere de yayıldığı görülmüştür. Üye devletlerde artan ve ırkçılığa evrimleşen radikal milliyetçilik ise AB için önemli bir tehdit oluşturmuştur. Bu nedenle Birlik, bütünleşmenin önünde büyük bir engel olarak değerlendirdiği ırkçılıkla mücadeleyi, önemli bir uğraş alanı olarak görmüştür. İzleyen yıllarda düşmanca, rekabetçi milliyetçilikteki düşüşe dayalı olarak üyelerin aralarındaki sorunların azalması, AB'nin ciddi başarıları arasında sayılmıştır. Günümüzde ulusal kimlikler halen önemli olmakla birlikte Birlik içindeki bütünsel işleyişte bir engel olmaktan çıkmıştır. Sonuçta milliyet gerekçesiyle ayrımcılık yapılmaması ilkesi, AB hukukunun temelini oluşturmuştur (Mayer ve Palmowski, 2004, s. 591).

Üye ülkelerin kendi aralarındaki politik bütünleşmeyi sağlamaya yönelik çalışmaları, halen sürdürdükleri görülmektedir. Politik bütünleşme ancak vatandaşların AB ölçüt ve değerlerini içselleştirme ve uygulamalarıyla gerçekleşebilir. Sözü edilen değerleri Collins (1998, s.396); başkalarının kültürlerine saygı duyma ve ırk, cinsiyet ve bölge ayrımcılığına karşı çıkma biçiminde sıralamaktadır.

AB vatandaşlığının kültürel boyutu

AB vatandaşlığının kültürel boyutunda kültürlerarası deneyim, Avrupa kültürel mirası, kültürel, farklılıklara saygı ve küreselleşmenin izlenmesi gibi özellikler yer almaktadır (EU, 2004). Kültürel boyutun ağırlıklı olarak görüş ve değerlerden oluştuğu söylenebilir. Kopenhag Antlaşması'nda belirlenen bütünleşme ölçütlerinin Avrupalılık değerleri olarak da dikkate alındığında demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi

gibi değerler, AB'nin dönüştürücü gücü olarak görülmektedir (Buhari, 2009, s.112). Bu değerlerin ülkeleri ortak bir paydada birleştirmeye yönelik oldukları söylenebilir.

Ekonomi temelinde kurulan AB, kültürel kimliklerin de anlamlı ve bileşik bir aracı haline gelmiştir. Bu gelişme, küreselleşme çağında tehlikede olduğu düşünülen Avrupa kültürel kimliklerinin korunması çabasından kaynaklanmıştır. Çünkü Birliğin kültürel değerleri koruma çabasının, ulus üstü düzeyde bir uyuma yol açması beklenmiştir. Nihayet Avrupalılık kimliği oluşturmak için diğer, ulusal ve kültürel kimliklerden onları farklı kılmak için çeşitli yollar denenmiştir. Alt kimlikler üstünde ortak kimlik oluşturmak için Avrupa halklarının diğerlerinden farklı yönleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kendi aralarındaki benzerlikler, ortak değerler belirlenmiştir. Ortak kurum ve normlar aracılığıyla, Birlik kimliğinin oluşturulmasına yönelik adımlar, AB vatandaşlığı kimliğini de biçimlendirmiştir (Mayer ve Palowski, 2004, s.590).

Ash (2007, s.1)'e göre AB, özellikle soğuk savaş sonrasında (1989 SSCB'nin dağılması) yeni bir vizyon oluşturma gereğini hissetmiştir (Akt: Yazgan'ın (2013). Kurucu antlaşmalardaki Birliğin amaçlarını belirten kararlarda ortak değerlerin varlığına vurgu yapılmaktadır. Bu amaçla özeleştiriyeye dayalı, özgürlük, barış, hukuk, refah, çeşitlilik ve dayanışma temelleri üzerine kurulu ortak bir Avrupa vizyonunun geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Avrupa ulusu ve vatandaşının kimliği, geçmişteki olumsuzluklar ve “öteki”nden korku değil, dayanışma temelinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortak değerler arasında; eşitlikçi davranmak, hoşgörülü olmak, farklı değer ve düşüncelere, demokrasi ve insan haklarına saygılı olmak, kamusal hayatın demokratik ve şeffaf özelliğini derinleştirmek vardır. Ayrıca kültürü geliştirmek, öğrenme ve sosyal ilerlemeye açık bir kıta olarak kalmak, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için çaba harcamak Avrupalılık değerleri olarak görülmektedir. Diğer değerler arasında dünyada barış, adalet ve dayanışma yolunda çabalamak, kendi ulusal kimlik ve tarihleriyle gurur duymak, giderek yakınlaşmak ve “farklılık içinde birleşmek” sayılabilir (Çilingir, 2007, s.45).

Avrupa Komisyonu AB çapındaki Avrupa değerlerinin, ortaklığı artırma amacı için kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Eğer Avrupa bütünleşmesi gerçekleştirilmek isteniyorsa insanların destek ve katılımı sağlanmalıdır. Sözü edilen değerler arasında özgürlük, demokrasi, hoşgörü ve dayanışma anahtar konumundadır. AB vatandaşlarına kazandırılması gereken kimliğin en önemli elemanları, Avrupa halklarının kökeni ve kültürüne dayanan bu değerlerdir. Ancak genişleme hareketi değerlerin ve kimliklerin de çeşitlenerek artması anlamına gelmektedir. 2000'li yıllarda Orta ve Doğu Avrupa yönünde görülen genişleme buna bir örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle vatandaşlığa temel oluşturacak değerlerin, üyelere ilişkin tüm kültürlerin merkezinde yer alması gerekir. Dolayısıyla çok kültürlü Avrupa'nın “daha çok

kültürlü” bir yapıya dönüşme olasılığının bulunduğu görülmektedir (Barnett, 2001, s.410). Bu nedenle eğitim sürecinde Avrupa’daki ortak değerlerin öne çıkarılması beklenmektedir.

Avrupalılık kimliği kavramı pek çok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Avrupayı Avrupa yapan değerlerin, bir bütün olmadığı çeşitlilikler içerdiği ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar ise çeşitliliğe rağmen tüm Avrupa’da paylaşılan tarihi bir mirasın, sosyal, kültürel ve politik değerlerin var olduğunu iddia etmektedirler. Tarihi mirası şekillendiren etmenler arasında dini miras ve aydınlanmanın rasyonel mirası bulunmaktadır. Bunlara politik mücadeleler sonucu ortaya çıkan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sosyal değerler de eklenebilir. Avrupalılığın en etkin temsilcisi AB olarak görülürse, bu birliğin üzerinde en fazla durduğu değerlerin de Avrupalılık değerleri olduğu sonucuna ulaşılabılır. Bunlar demokrasi, pazar ekonomisi ve sürekli barıştır. 1990’lı yıllarda politik bir kimliğe bürünen AB projesi, üzerine aldığı Avrupa kimliği, Avrupa değerleri ve Avrupalılık gibi kavramlara kamuoyundan gelecek desteği sağlayamadıkça, ne yazık ki hedeflerine ulaşmaktan bir hayli uzakta olacaktır (Ercan ve Ercan, 2015, s.418). Bunun için eğitim önemli bir görev üstlenmektedir.

AB vatandaşlığının ekonomik boyutu

AB vatandaşlığının ekonomik boyutunda tek pazara hazırlık, mesleki yeterlik ve ekonomik süreçte azınlıkların da eşit koşullarda yer almasına vurgu yapılmaktadır (EU, 2004). Azınlıkların diğer vatandaşlar gibi eşit haklara sahip olmasını istemek, sosyal boyutu da ilgilendirmektedir. Ekonomik boyutun, AB vatandaşları için kısaca kendine yetme ve çalışma sorumluluğu kazandırma amacı güttüğü söylenebilir.

Kopenhag antlaşmasına göre, ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile baş edebilme kapasitesi de önemlidir. Bunun için Birliğin ekonomik sektörler içindeki insani sermayeyi de besleyen AB vatandaşlarını, yukarıdaki ölçütlere uygun olarak yetiştirme yönünde çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda serbest piyasa ekonomisi, rekabet ve girişimcilikle bunlara uyumlu vatandaşların eğitiminin önemine dikkat çekilmektedir. Ayrıca eğitim gibi girişimciliğe yönelik araştırmaların da çeşitli fonlarla desteklendiği gözlenmektedir.

AB, politikalarını gerçekleştirmelerine hizmet edecek projeleri desteklemektedir. Ayrıca son zamanlarda proje önceliklerini birkaç yıllık programlarla açıklamaktadır. Sözü edilen programların, Birliğin bütünleşme ölçütlerinde de vurgulanan amaçları gerçekleştirmeye yönelik oldukları anlaşılmaktadır. Bu programların ortak yanlarından biri de, AB vatandaşlığına yönelik çalışmaların genelde öncelikli destekler arasına alınmasıdır. 2010 hedeflerinden sonra 2013 yılında 2020 hedefleri açıklanmış durumdadır. Bu hedeflerde 2009 ekonomik krizinin etkisi açıkça görülmektedir. 1 Ocak 2014’te yürür-

lûge girmiş olan yeni nesil AB araştırma ve yenilik programlarının ismi "Horizon 2020 (Ufuk 2020)" olarak belirlenmiştir. Avrupa'nın küresel rekabet edebilirliğinin sürdürülebilmesini amaçlayan Horizon 2020'nin, Avrupa'da büyüme ve yeni istihdam yaratmaya katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Söz konusu program kapsamında, AB bütünleşmesine hizmet edecek; uyum, eğitim, gençlik, spor, rekabet, vatandaşlık ve küresel Avrupa konularında çalışmaların destekleneceği bildirilmektedir. Özellikle toplumsal sorunlara, Birliğin politik hedeflerini güncelleyerek çözümler üretilebileceği öngörülmektedir (BSTBABDİGM, 2013).

AB VATANDAŞLIĞI EĞİTİMİ

Özellikle Batı toplumlarında 18. ve 19. yüzyıllarda ulus devletler için ulus-kurma projeleri, vatandaşlık eğitimini etkilemiştir. "Disiplinli, çalışkan işçi", "sadık asker" ve "tutarlı, yönetilebilir bir topluluk oluşturma" amaçları, ulus-devletlerin okul sistemleri ve eğitim programlarının merkezine oturmuştur. Örneğin "sadık bir ulus" yaratmak için eğitim programlarının odağına, ulusal kurumlar, tarih ve kültür (gerçek ya da hayali) konulmuştur. Ancak dış dünyadaki öteki toplum ve kültürler göz ardı edilmişler veya kötülenerek ulus oluşturmaya katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bir başka deyişle öteki kavramı, biz kimliğini yaratmak için kullanılmıştır. Ulus devletlerde devlete bağlılık, vatandaşlık eğitimlerinin en önemli amacı haline getirilmiştir. Ancak, günümüzde ulus-devlet vatandaşlığına küreselleşmeyle ortaya çıkan çeşitli vatandaşlık türlerinin meydan okuduğu görülmektedir. Ulus-devletler için de artık vatandaşların kimlik gelişimi önemli hale gelmektedir. Çünkü bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişme, ulus devletlerin vatandaşlarını kontrol altında tutmalarını sağlayan sınırların aşılmasına yol açmıştır. Nitekim medya, ekonomi, sosyal ve politik alanlardaki etkileşimlerin artması, küreselleşmenin güçlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Avrupa'daki vatandaşlar için dünya çapındaki etkinliklere katılım, kimlik oluşumunu etkiler hale gelmiştir. Bu durum ulus-devletlerin eğitim sistemleri üzerindeki kontrollerini de zayıflatmıştır. Artık eğitim politikalarına bölgesel ve küresel güçlerin de müdahale edebildiği bir ortam doğmuştur. Belki de bu eğilimin en somut örneği, uluslararası organizasyonlar tarafından gerçekleştirilen ve çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim sistemleridir. Bunlar arasında OECD tarafından yapılan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA), UNESCO tarafından gerçekleştirilen Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) bünyesindeki eğitim hizmetleri projesi sayılabilir.

Avrupa'daki ülkelerde tamamıyla birbirine benzer olmayan hatta karmaşık bir eğitim yapısı vardır. Bu bağlamda küresel ve ulusal eğitim politikaları karşılıklı etkileşim içindedir. Avrupa boyutlu eğitim ulusal, ulusal eğitim de Avrupa boyutlu eğitimi etkilemektedir. AB, bunu çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğini alarak gerçekleştirmektedir. Bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde eğitsel politika oluşturma süreçleri, AB bünyesindeki sosyo-

ekonomik politikaların belirlenmesinde en önemli etmenler arasında yer alır duruma gelmiştir. Örneğin Lizbon Zirvesinde (2000) en çok vurgu yapılan konular arasında öğretmen eğitimi alanındaki standartlar yer almıştır. Yine Avrupa Konseyi'nin gündemini belirleyen ve eğitim politikalarını da etkileyen konular arasında; insan hakları ve kültürler arası eğitim, tarih öğretimi, yükseköğretim, dil politikası ve demokratik vatandaşlık eğitimi de yer almıştır. Üye devletlerin zaman zaman bir araya gelerek “Yüksek Öğretim için Bolonya Süreci” örneğindeki gibi eğitim politikaları belirledikleri ve uygulamaya çalıştıkları görülmektedir. Çeşitli farklılıklara karşın AB'nin uluslararası politikaları belirlerken ısrarla vatandaşlık eğitimi üzerinde durması ve bunu kalıcı bir tema haline getirmesi, üye ülkelerin de vatandaşlık eğitimini önemsemelerine neden olmuştur (Keating, Ortloff ve Philippou, 2009, s.147).

Amsterdam Antlaşması'na (1999) ilişkin toplantılarda, Avrupa'nın bütünleşmesinde yer alan insanların bile AB'yi anlamakta güçlük çektikleri belirtilmiştir. Bu nedenle toplumların Birlikle bağını kurabilecek bir kurum olan eğitimden yararlanması gerektiği vurgulanmıştır (Natterer, 2001). Bu nedenle AB ve halk arasındaki en etkili köprünün eğitim olduğu söylenebilir. Örneğin bazı AB ülkelerinde öğrenciler, çevrenin de etkisiyle farklı ülkeler hakkında kimi ön yargılarla okullara gelebilmektedir. Oysa bütünleşmede derinleşme çabasında olan ülkelerin çocuklara, çevre etkisine girmeden önce ya da olumsuz çevre etkisini gidermesine dönük eğitim vermeleri gerekir. Özellikle önyargıların henüz oluşmadığı ilköğretim aşamasında doğru bilgilendirme, saygı ve uzlaşma gibi değerlere dönük eğitim, toplumların bütünleşmesinde son derece önemlidir. Böylece AB vatandaşlığına küçük yaşlardan itibaren hazırlık yapılabilir. Avrupalılık eğitimi, sosyal yakınlık ilkesine dayalı eğitim yoluyla farklı kültürlerin tanıtılması ve Avrupa değerlerinin kazandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Farklılık içinde birlik anlayışına dayalı olarak Birlik çatısı altında, farklılıkları anlayarak bir amaçta birleşen AB vatandaşlarını yetiştirmek oldukça önemli görülmektedir.

Birlik kapsamında AB vatandaşlığının zaman zaman tartışıldığına tanık olunmaktadır. Ancak kavram üzerinde görüş birliği olduğunu söylemek oldukça zordur. Vatandaşlığa Avrupa boyutu kazandırılarak zaman zaman aktif vatandaşlık tanımlaması yapılmaktadır. Buna karşın politikacıların netleştirmede güçlük çektikleri bu kavrama yönelik olarak eğitimcilerden vatandaşlık eğitimi yapmaları istenmektedir. Eğitimin önündeki bu en öncelikli engel, üye devletlerin yaklaşımlardan da kaynaklanmaktadır. Çünkü onların vatandaş yetiştirme bağlamında Birlik politikalarını uygulamak için çok da istekli oldukları söylenememektedir. Oysa AB vatandaşlığı yeterliklerini eğitim aracılığıyla vatandaşlarına kazandırmaları gerekmektedir. Ancak bir zorunluluk olmamasına karşın her üye ülkede Avrupa'ya ilişkin çeşitli eğitimlerin yapıldığı böylece bütünleşmeye hizmet edildiği görülmektedir. Ayrıca üye devletlerin uygulamakta oldukları ulusal vatandaşlık eğitimini ulusüstü bir yapıda yorumlama ve uygulama güçlükleri bulunmaktadır. Bu bağ-

lamda AB vatandaşlığı eğitimi onlar için hem bir tercih hem de bir uzmanlık gerektirmektedir (Keating, Ortloff ve Philippou, 2009, ss.151-152).

Lizbon Zirvesinde (2000) tartışılan konular arasında aktif vatandaşlık geniş yer tutmuştur. Aktif Vatandaşlık Eğitimi Raporu, yaşam boyunca aktif vatandaşlığı teşvik için Avrupa'daki eğitim uygulamalarını gözden geçirmek için hazırlanmıştır. Böylece aktif vatandaşlığın, eğitim araştırmacıları ve uygulayıcılar tarafından anlaşılır olması sağlanmaya çalışılmıştır. 2008'in Kültürlerarası Diyalog Yılı ilan edilmesindeki temel amaçlardan biri, çeşitliliği öğretmek için eğitimden yararlanmak gerektiği önerisidir. Bu bağlamda diğer kültürleri tanımak için geliştirilmesi gereken beceriler, karşılıklı anlayış ve eşitliği içeren sosyal uygulamalar ele alınmıştır. Ayrıca medyanın merkezi rolüne de dikkat çekilmiştir (Keating, Ortloff ve Philippou, 2009).

AB, demokratik devletler topluluğudur. Demokratik devletlerde politik bir kuruluş olan devletin, 21.yy'da sadece iyi örgütlenmiş olması tek başına yeterli görülmemektedir. Devletler anayasal demokrasilerini güçlendirmele-ri, bağımsız olarak yaşayabilmeleri, etkin olarak yönetilebilmeleri ve gelişebilmeleri için aktif vatandaşlara gereksinim duyarlar. Bu nedenle her kuşağa vatandaşlık eğitimi verilmesi önemli duruma gelmiştir (Ersoy, 2007, s.2). Vatandaşlık eğitimi öncelikle sosyal, ekonomik, kültürel ve politik değişimin vatandaşların yaşamına etkisini kapsamaktadır. Bu yönüyle kimi vatandaşlık bilgi, beceri, davranış, tutum ve yeterliliklerinin edinilmesiyle toplumların bütünleşmesine katkı sağlanmaktadır (EU, 1997, s.84). Bu nedenle, AB kapsamında bütünleşmeye vatandaşlık eğitiminin önemli düzeyde katkısı olacağı düşünülmektedir.

AB vatandaşlığı eğitiminin bir programa yansımada bilgi boyutunda demokrasinin işlevselliği, politik/yasal süreç, Birlik politikalarının etkisi, vatandaşlık hak ve görevleriyle Avrupa'da vatandaşlar konularına yer verilebilir. Tutum/görüş; boyutunda Avrupa değerlerinin kazandırılması özellikle eşitlik, demokrasi, sosyal haklar, insan hakları bağlamında çalışılabilir. Beceri boyutundaysa entelektüel beceriler, eylem becerileri, iletişim becerileri, uyumsuzluklara çözüm becerileri, sorumluluk alma, karar verme ve seçim yapabilme kazandırılabilir. Bunlarla birlikte aktif AB vatandaşlığı için davranış boyutunda sosyal ve politik katılım, en önemli gereklilik olarak görülmektedir (EU, 1997, ss.2-14).

Avrupa Parlamentosu, bütünleşmenin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi için Avrupalılık bilincini yaşama geçirmek üzere ülkeleri desteklemektedir. Maastricht Antlaşması ile tek pazar düşüncesindeki "ortak ve işbirliği içinde hareket" anlayışı vatandaşlığa da bir temel oluşturmuştur. Aynı antlaşmadaki AB vatandaşlığı tanımlamasıyla da eğitimde Avrupalılık boyutu yönünde yoğun bir değişim yaşanmıştır. Buna karşın hiçbir üye ülke aynı eğitim sistemini uygulamak zorunda bırakılmamıştır. Avrupa boyutlu eğitimin, öğrencilere kazandırması gereken çeşitli bireysel, sosyal ve politik beceriler ve değerler bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Dominique, 1999, s.8):

- Özgürlük, demokrasi ve insan haklarını savunmak
- Adaleti savunmak, adil kararlar ve yasal sorumluluklar almak
- Anlamaya isteklilik, antlaşma için hazır olmak,
- Önyargılardan arınmak, Avrupa'daki değişkenliği kabullenmek, farklılığa ve birlikteliğe saygı göstermek, ortaklıklarla ilgilenmek, farklı ilgi ve çıkarılarda uzlaşarak ve uzlaşma bilincini yayarak bir arada yaşamak
- Kendi kültürel kimliğini korumakla birlikte diğer kültürlere açık olmak
- Dünya ve Avrupa barışı ve ekolojik dengesini koruma çabasında olmak
- Devletler arasında üretim sistemleri ve ekonomik alanlardaki işbirliği ve değişimi desteklemek

AB vatandaşlığı kapsamında sık sık Avrupalılık değerlerine sadakatla bağlılık ve dayanışma kavramlarından söz edilmektedir. Avrupa Konseyinde “farklılık içinde birlik” kavramına önemli atıflarda bulunulmuştur. Üye ülkeler özetle barış içinde yaşamak, geniş bir alanda işbirliği ve hoşgörü kapsamında ulusal özelliklerini yaşatmak beklentisi içindedir. Bu yönde üyelerin eğitim sistemleri içinde Avrupa boyutunu ele almaları son derece önemli görülmektedir. AB’ye göre, öğrencilere ortak Avrupa değerlerinin öğrenilmesinde destek olunmalıdır (EU, 1997, s.29). Bu değerlerden özellikle demokrasi, dayanışma ve barışın kazandırılması için daha yoğun çaba harcanması beklenmektedir. Kültürel, mesleki ve dilsel alanda yapılan eğitimin Avrupa’nın bütünleşmesine çok önemli katkısının olacağı düşünülmektedir. Kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesine yönelik etkinlikler, Avrupalı ortakların farklı yaşam biçimleri, gelenekleri ve yasalarının öğrenilmesi yoluyla hoşgörünün geliştirilmesine de hizmet etmektedir. Yine AB’nin hareketlilik projeleri, öğretmen ve öğrencilerin farklı kültürel ortamlarda bulunmalarına yöneliktir. Böylece toplumlar arasındaki farklı bakış açılarının keşfedilerek ilişkilerin güçlendirilmesine çalışılmaktadır (EU, 1997, s.59).

Kıtada olumlu bir hava oluşturan Avrupa değerlerinin her üye ülke ve halkları tarafından aynen benimsenmesi ve uygulanması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle uyumu sağlamak için AB’nin bazı girişimlerde bulunması gerekmiştir. Bu da “öteki ile diyaloga” götürecek eğitim programlarının, bir arada yaşamaya olanak verecek biçimde yapılandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla projelerle üye ülke ve vatandaşlarının işbirliği ve etkileşiminin artırılmasına çalışılmaktadır (Burçoğlu, 2005, s.16). Farklı eğitim sistemleri bulunmasına karşın yine de AB ülkelerinde Avrupalılık eğitiminde başarılı olunabileceği düşünülmektedir. Son yıllarda Birlik üyesi ülkelerin çoğunluğunda eğitim programları, yerel ve ulusal özellikleri yüceltmekten öte daha uluslararası bir yapı olan Avrupalılık boyutuna doğru kaymaya başlamışlardır. Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve İspanya’daki çalışmalar bunlara örnek oluşturabilir.

AB'nin resmi internet sitesinde verilen eğitim belgeleri incelendiğinde küçük yaşlardaki çocuklara birlikte yaşamaya temel oluşturacak değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir (EU, 2013c). Birliğin eğitimi önemsemesinin bir göstergesi de, resmi internet sitesinde değerlere ilişkin birçok materyalin kullanıma açılmasıdır. Bunların, farklı AB ülke halklarının bir arada yaşamaya hazırlayacak türde değerlerden oluştuğu söylenebilir.

AB vatandaşlığına temel oluşturan eğitim politikaları

Eğitim politikaları incelendiğinde nasıl bir AB vatandaşlığı tasarlandığı anlaşılabilir. Bunların temel amacı, araştırma ve teknoloji kapasitesini güçlendirerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamaktır (Cansever, 2009, s.224). Öne çıkan amaçlardan biri de, Avrupalılık kimliği oluşturma düşüncesidir. Bu bağlamda üye ülke ve bireyler arasında işbirliği ve dayanışmayı sağlayarak ortak anlayışı özendirme ve Avrupalılık bilincini geliştirmektir. Maastrecht Antlaşmasıyla "Tek Avrupa" kavramı yasallaşmış ve AB eğitim politikalarına yönelik yasal temel oluşturulmuştur (Sağlam, Özüdoğru ve Çıray, 2011, s.104).

Birçok eğitim politikasının kültürlerarası eğitim ve eğitimi yaygınlaştırma başlıkları altında toplanabileceği söylenebilir. Nitekim Birlik eğitim politikalarını bünyesinde toplayan Yaşam Boyu Öğrenme Programında (YBÖP); politik işbirliği, yenileştirme, dil, bilişim, iletişim teknolojileri ve yaygınlaştırmanın anahtar etkinlikler olarak kabul edildiği gözlenmektedir (EC, 2008). YBÖP'da yer alan ve sosyal bütünleşmeye temel oluşturan kişisel gelişimin anahtar yeterlikleri arasında, çeşitli bilgi, beceri ve tutumlar, yabancı dille iletişim, teknoloji kullanımı, inisiyatif ve girişimcilğe duyarlılık ve kültürel farkındalık yer almaktadır (OOPEC, 2007, s.3).

AB'de çeşitli eğitim politikaları belirlenmesine karşın üye ülkelere eğitim alanında belirli bir model uygulama zorunluluğu getirilmemiştir. Çünkü üyelerin eğitim sistemlerinin aynılaştırılmasından çok uyumlaştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Birliğin, üye ülkeler arasında görüş alışverişinde bulunulan bir forum niteliğinde olduğu söylenebilir. Ülkelerin eğitimin içeriği ve organizasyonu açısından özgür oldukları ancak AB bünyesinde çeşitli işbirliği çalışmaları yaptıkları görülmektedir (Cansever, 2009, s.224; Sağlam, Özüdoğru ve Çıray, 2011, s.91). AB'nin eğitime ilişkin amaçları, şöyle özetlenebilir (Gültekin ve Anagün, 2006, s.148);

- Avrupa vatandaşlığı kavramının yerleşmesine katkıda bulunmak
- Üye ülkelerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla eğitimi geliştirmek
- Diplomaların ve eğitim sürelerinin karşılıklı olarak tanımlanmasını (akreditasyon) özendirerek, öğrenci ve öğretmen hareketliliğine destek sağlamak

- Uluslararası ve eğitim-öğretim kurumları arasında işbirliğini geliştirmek
- Üye ülkelerin eğitim sorunlarına ilişkin bilgi ve deneyimlerinin paylaşılmasını sağlamak
- Açık ve uzaktan öğretimi yaygınlaştırmak
- Teknolojik gelişmelere uyum sağlamak, mesleki eğitimi iyileştirmek ve erişimi gözlemek
- Gençleri mesleki ve toplumsal yaşama hazırlamak ve uyumlarını kolaylaştırmak
- Eğitim kurumlarıyla işyerleri arasındaki işbirliğini geliştirmek

Ekonomik ve politik bütünleşmenin gereği doğrultusunda AB eğitim politikalarında genel olarak, Avrupa ölçeğinde çok dilli ve çok kültürlü bir ortak yaşam alanı ve bu yaşam alanında ortak değerlere ve Avrupa vatandaşlığı bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı ifade edilebilir (Sağlam, Özüdoğru ve Çıray, 2011, s.91). AB, farklı kültürlerin yaşatılması ve farklı dillerin desteklenmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu projelerden biri olan CC-WISE (Avrupa'nın Caddelerinde Kültürlerarası Yürüyüş) ile kültürlerarası ve disiplinler arası uygulanabilirliğe sahip bir eğitim modelinin yaşatılması amaçlanmıştır. Proje, AB'ye üye ülkelerin serbest dolaşımı kapsamında öğretmenlerde farklı kültürlere ilişkin farkındalık, hoşgörü ve anlayış oluşturma ihtiyacına temellendirilmiştir (CC-WISE, 2006'dan Akt. Başbay ve Bektaş, 2009). AB son yıllarda İngilizce'nin birçok alanda tek dil olarak egemenliğine karşı çok dilli ve çok kültürlü Avrupa vatandaşlığı kavramını savunmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin yabancı dil eğitim politikası tek dilin egemenliğinin önlenmesi çerçevesinde Avrupa vatandaşlarının zorunlu eğitim süresinde kendi anadilinin dışında en az iki farklı dil öğrenmesi olarak şekillenmiştir (Cangil, 2004). Sosyo-ekonomik bütünleşme insanlar arasındaki kültürel ve dilsel iletişimi de artırmıştır (Noorderhaven ve Halman, 2003, s.73). Avrupa boyutlu yeni eğitimde öğretmen adayları ve öğretmenlerin yabancı dil sayesinde öğrencilerle doğrudan bağlantı kurabilir düzeyde dil yeterliliğine sahip olmaları beklenmektedir (Martin ve Fernandez, 2006, s.142).

Eğitim programlarında bütünleşmeye temel olacak biçimde farklılığı anlamaya yönelik eğitim politikalarına yer verildiği görülmektedir (EC, 2008). AB, politika olarak kültürler ve kültürler arası ilişkilerde "hepsi farklı", "hepsi eşit" şeklinde bir anlayışı benimsemektedir. Bu bağlamda eğitimin, bireyleri toplumsallaştırması ve demokrasi ilişkisinin kurulması amaçlanmaktadır (Sağlam, Özüdoğru ve Çıray, 2011, s.93).

AB eğitim programları, gençlere üye ülkeler arasında bağlantı kurma, ortak anlama ve işbirliği yeteneklerini geliştirme olanağı sunmaktadır (Noorderhaven ve Halman, 2003, s.73). Kültürlerarası farkındalığın bütünleşme için

taşıdığı önemin en somut göstergelerinden biri de 2008'in kültürlerarası diyalog yılı olarak ilan edilmesidir (EC, 2008). Farklı kültürleri ve AB ölçütlerini içeren eğitim programlarının geliştirilmesi önemsenmektedir. Bu kapsamda eğitimde amaçlar belirlenirken Birliğe uyumun göz önüne alınması, uluslararası kurum ve yasaların öğretilmesi istenmektedir. Avrupa Anayasasında AB vatandaşlığı eğitiminde önemli hale geldiği gözlenmektedir.

AB, eğitim politikalarını uygulamak için öğretmenlerden yararlanmak istemektedir. Çünkü AB vatandaşlığını biçimlendiren önemli güçlerden biri öğretmenlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin de Birlik politikalarını içselleştirecek biçimde yetiştirilmeleri önemsenmektedir. Bu bağlamda onların kültürlerarası eğitim becerileri ve yabancı dil yeterliklerinin geliştirilmesi ve kendilerini sürekli yenilemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin AB standartlarında yetiştirilmeleri önemli görülmektedir. Ayrıca yapılacak eğitim program ve projelerinde bunlara öncelik verileceğinin duyurulduğu gözlenmektedir. Bütünleşmeye etkileri yadsınamayacak olan öğretmen adaylarının sosyo-kültürel bir bakış açısı kazanmaları ve yabancı kültürlerle ilişkin farkındalık geliştirmelerine yönelik çeşitli çalışmaların desteklendiği görülmektedir (Martin ve Fernandez, 2006, s.142). Bolonya Deklarasyonu'nda dile getirilen bir diğer konu da AB öğretmen eğitiminde akreditasyondur. Serbest dolaşım çerçevesinde öğretmenlerin bazı ortak niteliklere sahip olmaları beklenmektedir. Böylece onların çok farklı kültürel ve coğrafi ortamlarda görev yapabilmelerine ilişkin uluslararası hareketlilik fırsatları artırılmaktadır. Üye ülkelerdeki öğretmenlerin AB ülkelerinde etkin olarak çalışabilmeleri ve sürekli mesleki olarak gelişmeleri için kaliteli bir hizmet öncesi eğitim gerekmektedir (Cangil, 2004).

Gençleri aktif vatandaşlığa hazırlamada da gerekli yeterliliklere sahip iyi yetişmiş öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Avrupa Konseyi, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi için öğretmenlerin sahip olmaları gereken yeterlilikler çerçevesi geliştirmiştir. Bu yeterliliklerin hem hizmet öncesi hem de hizmet içi eğitimle tüm öğretmenlere kazandırılması amaçlanmaktadır (Sağlam, Özüdoğru ve Çıray, 2011, s. 100). 2000 yılında AB komisyonu tarafından kabul edilen yaşam boyu öğrenme programıyla Birlik, bireylere öğrenme fırsatları sağlayarak, kişisel gelişimi desteklemeyi; toplumsal bütünleşme için aktif vatandaşlığı güçlendirmeyi, bireylerin beceri ve kapasitesini geliştirerek istihdam olanaklarını artırmayı amaçlamaktadır (Turan, 2005; Cansever, 2009).

Kopenhag Zirvesinde belirtildiği gibi AB'nin rekabet ve piyasa ekonomisine verdiği önem, eğitim politikalarına da yansımıştır. Bu doğrultuda Lizbon sürecinde benimsenen stratejilerden biri, girişimcilik eğitimidir (Ertl, 2006, s.22; Latifaoğlu ve Gerger, 2007, s.2). Buradan AB'nin rekabet ve piyasa ekonomisine uygun bir vatandaş yetiştirme çabasında olduğu anlaşılmaktadır.

AB eğitim politikalarını bünyesinde toplayan kavramlardan birinin de yaygınlaştırma olduğu görülmektedir. Yaygınlaştırma kapsamında; yurt içindeki

göçerler ve kadınların eğitimi, okullaşma oranı, yaşam boyu öğrenme, eğitimde bölgesel farklılıklar, zorunlu eğitim süresi ve her üye ülkede eğitim görebilmeye ilişkin konular ele alınmaktadır. Bu bağlamda eğitim alanında yapılan çalışmaların hem yer ve hem de zaman boyutunda daha geniş kitlelere yayılarak etkililiklerinin artırılması beklenmektedir (EC, 2008). Daha çok kitleye ulaşmak için yaygınlaştırma amacıyla eğitim programları kapsamında çeşitli etkinlikler yapılması ve özellikle yabancı dil eğitiminden yararlanılması önerilmektedir (AK, 2000, s.28). Lizbon Stratejilerinde de, yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılarak, geliştirilmesi temel öncelik olarak benimsenmiştir (Latifaoğlu ve Gerger, 2007, s.2).

AB eğitim politikalarında öğretmen ve öğrenci hareketliğinin desteklenmesi, mekânsal yaygınlaştırma çabasının bir göstergesi sayılabilir. Eğitim bakanlarının Solemn Bildirgesini hazırladıkları toplantılardan başlayarak AB tarafından yapılan çeşitli çalışmalarda hareketliliğin önemi vurgulanmaktadır (Walkenhorst, 2005). Eğitim programları kapsamında verilen destek sayesinde hızla artan hareketlilik, bu programları çekici kılmaktadır (Pépin, 2007, s.24). Her üye ülkede eğitim görebilme olanağı sunan hareketlilik, kültürel anlamda da AB'nin bütünleşmesine önemli katkılar getirmektedir.

YBÖP'nin amaçlarındaki engellilerin eğitime katılmasının desteklenmesi de bir başka yaygınlaştırma çabasıdır. Ayrıca, sosyo-ekonomik anlamda dezavantajlı grupların desteklenmesiyle eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması da amaçlanmaktadır (EC, 2008). Teknoloji, yaygınlaştırmayı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda AB vatandaşlığına yönelik çeşitli öğretim kaynakları ile araç-gereçleri de geliştirilmektedir (Lawn, 2003, s.327; Flouris ve Pasias, 2003, s.74). Birlik tarafından eğitim ortamlarının bilgi iletişim teknolojileri ile güçlendirilerek geliştirilmesi istenmektedir. Hatta YBÖP kapsamında yapılması planlanan projeler için bu özellik, bir önkoşul niteliği taşımaktadır (EC, 2008).

Yukarıda görüldüğü gibi AB eğitim politikalarından katılım, dayanışma, işbirliği ve iletişim becerilerine sahip, eşitlik, hoşgörü, farklı kültürlere, hak ve özgürlüklere, düşüncelere saygı gibi değerlerle donanık girişimci, aktif ve demokratik vatandaşlar yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda vatandaşların, özellikle Birliğin rekabet gücünü artırmak üzere teknoloji, tasarım ve yenileştirmeye açık bireyler olmaları yönünde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu vatandaş tipinin çoklu yapıdaki AB'nin bütünleşmesi ve dünyadaki yerinin güçlenmesinde anahtar rol üstlendiği söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Birlik, AB vatandaşlığını sürekli olarak gündemde tutarak üye devletler ve halklarının, bu vatandaşlığın gereklerini yerine getirmelerini beklemektedir. Her üyenin kendi kapasitesi ölçüsünde bunları gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Çünkü üyeliğe kabul edilen ülkelerde bütünleşme ölçütlerinin,

derinleşme (tamamlayıcılık) ilkesi bağlamında farklı hızlarda yaşama geçirildiği görülmektedir. Ekonomik kriz sürecinde de bu probleme çözüm olarak Sosyal Avrupa ve AB vatandaşlığı bilincinin yaygınlaştırılması gibi çeşitli öneriler getirilmiştir. Bu doğrultuda üye ülkelerin istenen bütünleşme düzeyine, farklı zamanlarda erişebilecekleri anlaşılmaktadır. Ortak bütünleşme düzeyi zorunluluk olma özelliğini koruyacaktır ancak ülkelerin farklı hızlarda ilerleyerek aynı düzeyi yakalayacakları anlaşılmaktadır. Avrupa, her ne kadar geçmişten gelen ortak değerlere sahipse de, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak farklı toplumlardan oluşmaktadır. Farklı yapılarıdaki her devletin Birlik içerisinde aynı kuralları, kısa sürede uygulaması zor olacaktır. Bu nedenle devletler güçleri oranında AB'yle bütünleşeceklerdir. Günümüzde gittikçe daha çok üzerinde durulan ve desteklenen bir model, özellikle Euro krizi sonrası Almanya ve Fransa'nın başını çektiği pek çok ülke tarafından desteklenmiştir. Bu modelde bütünleşme düzeyinin yakınlaştırılması konusunda "halkların Avrupası" anlayışı, oldukça etkin kullanılmaktadır. Dolayısıyla kuruluşundan itibaren özünde federatif niyetler taşıyan Birlik için AB vatandaşlığı çok önemlidir. Maastricht Antlaşmasıyla başlayan süreçte ilk yirmi yılda AB vatandaşlığı yönünde çok ilerleme kaydedilememiştir. Ancak AB vatandaşlığı yılı ilan edilen 2013'ten başlayarak konuya ilgi artmıştır. Halkların uyumlaştırılmasına ilişkin olarak Avrupalılık değerleri, insan hakları, politik ve eşitliği içeren sosyal hakların desteklenmesi gerekmektedir. Böylece Avrupa halklarına sosyal politikalar ile uyumlaştırılarak Birlik aidiyetinin kazandırılması amaçlanmaktadır (Ercan ve Ercan, 2015, s.420). Sözü edilen sürece, en önemli ve kalıcı desteği eğitim kurumlarının vereceği söylenebilir.

AB vatandaşlığı bir dizi hak üzerine kurulmuştur. Bunlar arasında; bireysel hareketlilik, diğer üye devletlerde ikamet, diplomatik koruma, oy hakkı ve dilekçe, Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılma vb. sayılabilir. Ancak Licata ve Klein (2002, s.8) gibi çeşitli araştırmacılar AB vatandaşlığının geliştirilme sürecinde bazı eksiklikler olduğunu bildirmektedirler. Genel çerçeve sayılabilecek bu vatandaşlık haklarının insanları, demokratik süreçlere taşınmaları açısından çok sınırlı olduğu düşünülmektedir. Ne yazık ki bu, üyelik ve haklardan oluşan pasif ve tek boyutlu bir vatandaşlık türüdür. Ancak yazılı metinlerde belirtilmesine karşın uygulamada katılım ve demokratik temsili içeren aktif bir vatandaşlık statüsü henüz geliştirilememiştir. Ayrıca Licata ve Klein'a (2002, s.8) göre AB vatandaşlığı, hala milliyet temelinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle Avrupa kökenli olmayan Avrupalı sakinler, AB vatandaşlarına kazandırılan ayrıcalıklardan yararlanamamaktadırlar. Üye ülkelerde vatandaşlığa geçiş için konulan koşul konumundaki süreler de, Birlik içindeki Avrupa vatandaşları ve Avrupa kökenli olmayan sakinler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ulus-üstü düzeye konuşlandırılarak sosyal kimlik üretilmeye çalışılırken halen "biz (Avrupalı) ve öteki" yaratılmaktadır. Bu durum, Avrupalı olmayan göçmenlere karşı yabancı düşmanı bir tutum geliştirilmesini kolaylaştırabilmektedir. Dolayısıyla, Maastricht Antlaşması, farkında olmadan ayrımcılığın yönünü,

Avrupalılık kimliği dışındakilere yönlendirebilir. Ortak değer belirleme ve ulus oluşturma çabası, eski ulus devlet yapılarındaki gibi “öteki” yaratma sürecindeki olumsuzlukları ortaya çıkarabilir. Bu bağlamda vatandaşlığın sosyal boyutunu da ilgilendiren ayrımcılıkla mücadele sadece kendi üyelerini ilgilendiren dar bir çerçeveye sıkışır. Oysa AB’nin dünyaya nitelikli bir demokratik yönetim örneği oluşturma iddiası bulunmaktadır. Ayrımcılıkla mücadelede en etkili önlemlerden biri de çocukların ötekilere nefret geliştirmesine fırsat vermeden eğitilmeleridir.

Günümüzde pek çok araştırma, rapor ve kaynakta Avrupa halklarının AB üyeliğini sorguladıklarına ilişkin çeşitli sonuçlara rastlanılmaktadır. Araştırmalar, üyeliğe bazı ülke halklarının çok da sıcak bakmadıklarını göstermektedir. Hatta İngiltere’de (Birleşik Krallık, Britanya) 23 Haziran 2016’da yapılan referandumda halkın yüzde 52’si AB’den çıkış (Brexit) yönünde oy kullanmıştır. Britanya’nın ilk harfleri olan (Br) ile exit (çıkış) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan Brexit, İngiltere’nin AB’den çıkması anlamında kullanılmıştır. Bütünleşme bağlamında AB vatandaşlığı, araştırılması gereken bir konudur. Çünkü birçok anket çalışmasında AB vatandaşlarının önemli bir kısmının, aidiyet olarak daha çok ulusal vatandaşlıklarını öne çıkardıkları görülmektedir. Referandum öncesi yapılan kampanyalarda da ayrılma yanlılarının, İngiliz milliyetçiliği ve ulusal vatandaşlığına çokça vurgu yaptıklarına tanık olunmuştur. Görüldüğü gibi Maastricht Antlaşması (1992) sonrası ön plana çıkarılan AB vatandaşlığına ilişkin aidiyet ve benimseme duygusu, çeşitli kampanyalar düzenlenmesine karşın bir türlü istenilen düzeye getirilememiştir. Ne yazık ki AB vatandaşlığının, ulusal vatandaşlıkların gölgesinde kaldığı gözlenmektedir (Ercan ve Ercan, 2015, s.420). Ancak bunun başarılabilmesi için Birlik bünyesinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda AB vatandaşlığının sağladığı haklardan daha fazla kişinin yararlanması, varolan şartların değişmesine yol açabilecektir. Böylece bireylerin ulusal kimlikleri yanında Avrupalılık kimliklerinin de önemli olduğunu düşünmeleri sağlanabilecektir. Birliğin bu yönde çeşitli çalışmalar yaptığı ve medya, İnternet ve eğitim kurumlarından yararlanmanın teşvik edildiği bilinmektedir (EU, 2013c). Buna karşın AB vatandaşlığı bilincinin istenen düzeyde gelişmemesi, daha çok ve farklı çalışmalar yapılması gerektiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda Birliğin, Avrupa politik toplumu yaratma sürecinde, AB vatandaşlığından kaynaklanan hakların kullanılmasını sağlayacak önlemleri daha da artırması gerektiği söylenebilir (Gündüzler, 2012, s.39). Bu doğrultuda eğitim yanında medyadan işlevsel bir biçimde yararlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Anayasa ve Lizbon süreci ile ivme kazanması beklenirken 2004’teki genişleme dalgası sonrası derinleşmede (tamamlama) çeşitli aksaklıklar yaşanmıştır. Bu nedenle halkların Avrupası idealinde, istenen düzeye gelinememiştir. İzleyen yıllarda AB’nin içine düştüğü ekonomik kriz, Birliği iyice sorgulanır hale getirmiştir. Bu noktada yukarıda belirtildiği gibi vatandaşlık ve sosyal

politika bir çözüm olarak ortaya konulmaktadır. Sosyal Avrupa modeli üzerinde durulup sosyal politikalar uyumlaştırıldığında halklar da eşit haklara sahip olacak ve Avrupa daha bütünlük bir görüntü verebilecektir.

Ekonomik bütünlük amacının sosyal, politik bir yapıya dönüşmesi, 1990'lardaki genişleme süreciyle Kopenhag-Bütünlük ölçütlerinin netleştirilmesi, Maastricht Antlaşması ile AB vatandaşlığının kurumsallaştırılması, Kopenhag ölçütleriyle vatandaşlık haklarının uyumlu hale getirilmesi, Birliğin AB vatandaşlığını önemli görmesinin kanıtları olarak ortaya konulabilir. Ayrıca bunlara 2013'ün AB vatandaşlığı yılı ilan edilmesi, Eurobarometre araştırmalarıyla AB vatandaşlığı hakları kullanımının ölçülmesi, raporlaştırılması, eğitim, gençlik program ve projelerinde AB vatandaşlığının öncelikli çalışma alanı olarak kabul edilmesi de eklenebilir.

Bilim, teknolojiye yaşanan gelişmeler ve postmodern yaşam biçimi devlet ve vatandaş ilişkilerini değiştirmekte çoklu kimlik ve çoklu vatandaşlıklar oluşmaktadır. Çağ koşulları, tektip ve bir kalıptan çıkmış vatandaş anlayışını, değişime zorlamaktadır. Nitekim günümüzde çağdaş toplumlar özgür, eleştiren sorgulayan, tasarlayan ve katılımcı yapıda vatandaşlar yetiştirmeye çalışmaktadırlar. AB'nin de bu koşullara uygun olarak katılımcı, demokratik ve aktif vatandaş beklentisiyle gelişmeye açık bir birlik yapısı olduğu söylenebilir.

Gelişen teknoloji sayesinde insanlar başka ülkelerin vatandaşlarının yaşam koşulları hakkında kısa sürede ve kolaylıkla bilgi edinebilmektedirler. 2011 yılında Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde bir silsile biçiminde gerçekleşen halk hareketinin nedenleri arasında, en çok insanların medya sayesinde demokratik batı ülke halklarının hak ve özgürlüklerle desteklenmiş yaşamlarına özenli duymaları vurgusu yapılmıştır. Bir başka deyişle demokrasi dışı ya da demokrasinin yeterince kurumsallaşmadığı ülkelerin halkları, iletişim teknolojisi sayesinde demokrasi talebinde bulunur duruma gelmişlerdir. Tarih boyunca vatandaşlarının taleplerini dikkate almayan hatta direnç gösteren yönetimlerin uzun ömürlü olmadıklarına tanık olunmuştur. Bu nedenle demokratik devletlerin en önemli güvencesi olan demokratik ve aktif vatandaşların yetiştirilmesi, o ülke ve devletlerin de gelişmesi anlamına gelmektedir. AB'nin sosyo-politik yaşam dışında ekonomik olarak da krizi aşmasını, 2020 hedefleriyle özgür düşünen katılımcı, yaratıcı ve yenilikçi vatandaşlarına dayandırdığı görülmektedir. Böylece demokratik özgür vatandaşların yaşadığı ülkeler, ekonomik anlamda da kalkınmış ülkeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bütünlük sürecinde yaşanan tüm iniş çıkışlarına rağmen Türkiye de, demokratikleşerek gelişmek için bir dış dinamik olarak AB'den yararlanmalıdır. Gerçek anlamda demokratikleşmek, sadece yasal düzenlemelerle gerçekleşmemektedir. Ayrıca tüm toplumun her ferdiyle demokrasiyi içselleştirerek yaşar hale gelmesi gerekmektedir. Bunun da, etkili bir vatandaşlık eğitimiyle gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Avrupa Komisyonu [AK]. (2000). *Socrates Eğitim Alanında Topluluk Faaliyet Programı Başvuru Rehberi* (2000-2006). Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu.
- Barnett, C. (2001). Culture, Policy, and Subsidiarity İn The European Union: From Symbolic İdentıty To The Governmentalisation of Culture. *Political Geography* 20, 405-426.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (BSTBADDİGM)(2013). HORIZON 2020 Araştırma ve Yenilik için Avrupa Birliği Çerçeve Programı. Retrieved from (22.10.2013) <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/horizon-2020-sunum-04072012144910.pdf>
- Buhari, D. (2009). *Turkey-EU Relations: The Limitations of Europeanisation Studies*, The Turkish Yearbook of International Relations, Vol: 40.
- Burçoğlu, N.K. (2005). Avrupa ve Avrupalılık. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 23, 9-20.
- Cansever, B.A. (2009). Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türkiye'nin Bu Politikalara Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2009, 1 (1), 222-232.
- Collins, C. D. (1998). EU Social Policies, *European Union*. Fifth edition. (Ed.: A. M. El-Agraa). Wiltshire: Prentice Hall Europe, 389-422.
- Çilingir, S. (2007). Avrupa Kimliği ve Ulus-Devlet Modeli. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 44-52.
- Dominique, B. (1999). Analysis of the Concept of European Dimension, *European Education*, 31(1), 64-95.
- Ercan, B. ve Ercan, A. (2015). Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 407-420.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ertl, H. (2006). European Union Policies in Education and Training: The Lizbon Agenda as a Turning Point? *Comparative Education*. 42 (1), 5-27.
- European Commission (EC). (2008). LLP General Call for Proposals 2008-2010-Part I Strategic Priorities. Retrieved from (10.01.2008) http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/call08/prior_en.pdf.
- European Commission (EC). (2013). *European Union Citizenship Report Flash Eurobarometer 365* Fieldwork: November 2012 Publication: February 2013.
- European Union (EU). (2004). *European Citizenship Education in EU*, <http://www.europa.eu.int>. adresinden 09.01.2004.tarihinde alınmıştır.
- European Union (EU). (2008). *The Treaty on The Functioning of the European Union*, EU citizens-hip <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:EN:PDF> adresinden 07.07.2013 tarihinde alınmıştır.

European Union (EU). (2010). *EU Citizenship Report 2010*, http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2010_603_en.pdf

European Union (EU). (2013a). *EU citizenship and free movement*, http://ec.europa.eu/justice/citizen/voting-rights/index_en.htm adresinden 07.07.2013 tarihinde alınmıştır.

European Union (EU). (2013b). *EU citizenship*, http://ec.europa.eu/justice/citizen/index_en.htm adresinden 22.07.2013 tarihinde alınmıştır.

European Union (EU). (2013c). Kid's Corner, http://europa.eu/kids-corner/index_en.htm adresinden 22.07.2013 tarihinde alınmıştır.

European Union (EU). (2015). *Your Europe*. http://europa.eu/youreurope/citizens/index_en.htm adresinden 02.10.2015 tarihinde alınmıştır.

Flouris, G. ve Pasias, G. (2003). A Critical Appraisal of Curriculum Reform in Greece (1980-2002). *European Education*. 35 (3), 73-90.

Gündüzler, U. (2012). AB Vatandaşlığının Avrupa Bütünleşmesindeki Yeri. *MHB*, 32(2).

Gültekin, M. ve Anagün, Ş.S. (2006). Avrupa Birliğinin Eğitimde Kaliteyi Belirleyici Alan ve Göstergeleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Durumu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,

Jacobs, F. G. (2007). Citizenship of the European Union—A Legal Analysis. *European Law Journal*, 13(5), ss.591–610.

Keating, A., Ortloff, D.H., Philippou, S. (2009). Citizenship Education Curricula: The Changes and Challenges Presented By Global and European İntegration, *Journal of Curriculum Studies*, 41:2.

Kostakopoulou, D. (2013). *European Union Citizenship: Writing The Future* Retrieved from <http://aei.pitt.edu/7943/1/kostakopoulou-d-10b.pdf>

Latıfaoğlu, E. ve Gerger, O. Ş. (2007). *Lizbon Süreci Bilgilendirme Toplantısı Raporu*. Retrieved from (13.03.2007) http://digm.meb.gov.tr/belge/AB_LizbonSureci

Lawn, M. (2003). The 'Usefulness' Of Learning: The Struggle Over Governance, Meaning and The European Education Space. *Discourse: Studies In The Cultural Politics of Education*, 24 (3), 325-336.

Licata, L., ve Klein, O. (2002). Does European Citizenship Breed Xenophobia? European İdentification As a Predictor of İntolerance Towards İmmigrants. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 12, 1-15.

Martin, J. L. O. & Fernandez, D. M. (2006). A Framework for Teaching Practice in The European Context. *International Journal of Learning*, 13 (7), 135-143.

Mayer, F. C. & Palmovski, J. (2004). European Identities and the EU – The Ties that Bind the Peoples of Europe, *Journal of Common Market Studies*, 42 (3), 573-598.

Natterer, A. (2001). *Europa im Schulbuch*. Grevenbroich: Omnia.

Noorderhaven, N. G. ve Halman, L. C. J. M. (2003). Does Intercultural Education Lead to More Cultural Homogeneity and Tolerance? *Intercultural Education*, 14 (1), 67-76.

Office for Official Publications of the European Communities (OOPEC). (2007). Key competences for lifelong learning European Reference framework. Retrieved from (10.04.2007) http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf.

Pépin, L. (2007). The History of EU Cooperation in The Field Of Education and Training: How Lifelong Learning Became A Strategic Objective. *European Journal of Education*, 42 (1), 121-132.

Sağlam, M., Özüdoğru, F., Çıray, F. (2011). Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi'ne Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8, (1), 87-109.

Walkenhorst, H. (2005). The changing role of EU education policy - a critical assessment. Paper for the EUSA Ninth Biennial International Conference, Austin, Texas.

Yazgan, H. (2013). Bir Kavramsal Çerçeve Olarak “Avrupalılaştırma”: Kapsam, Gereklilik ve Sınırlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (4), 123-140.

Extended Abstract

Among the majority of definitions regarding citizenship, the relation between a state and an individual is emphasized. However, the definition of citizenship varies across different countries depending on political, social, economic, and global developments. Besides, it should also be noted that the level of commitment that citizens have to their countries is decreasing. Rapid advances in communication and transportation technologies may be taken as a primary factor behind this situation because people have been interacting with many countries as a result of globalization and the increase in communities for countries. Thus, citizenship has adopted a new and universal meaning rather than a local one. Different types of citizenship came into use during the 90s, some of which are mobile citizenship, ecological citizenship, and world citizenship. European Union (EU) citizenship can also be added to this list. Literature review yields that this concept has been in use synonymously with European Awareness, European dimension, Europeanize, Europeanness, and European Identity. In this regard, this article seeks answers for the question “What is European identity and EU citizenship?” and underlines some of the current problems as well as examining EU citizenship education. Like citizenship, the concept of identity, which feeds citizenship, is a debatable notion. The same discussions and arguments revolve around European identity as well as around EU citizenship. A closer look on the letters of agreement and educational programs for the youth indicates efforts to build a “European Identity” within EU, which becomes more visible through production of joint symbols and a common media. Currently, people can have multi-identities just like multi-nationalities, and they can use these identities simultaneously if need be. Yet, another debate still awaits resolution as to the priority of nationality; European or the national one. As for some, EU strives to establish its own citizenship to politically unite with the countries on the continent due to its legitimacy issues. In this sense, it is possible to state that EU citizenship is a structure that member countries aspire to build in order to set the Union onto a more democratic and legitimate basis. Moving forward towards European citizenship can be named as Europeanization. European citizenship refers to both a partnership in

terms of history, geography, and culture and to a community in terms of constitutions, institutions, and legal regulations. Europeanization can be defined as adoption of new identities by both governments and individuals through internalization of European understanding, values, norms, and policies and through socialization and joint learning. The chronicles of the meetings about the Treaty of Amsterdam (1999) show that even those who supported the unification of the continent had some difficulties understanding the Union. Therefore, it was strongly underscored that education should be employed as an institution to link societies back again with the Union. For instance, in some European countries, students go to schools with some bias generated through some help from the environment against different countries. Indeed, countries working for complementarity within the Union should educate children either before they are influenced by their environment or to eliminate the negative influence of the environment. This may offer early preparation for European citizenship. Europeanness education can be conducted through education based on social proximity principle and via introducing different cultures and furnishing students with European values since it is vital to raise European citizens who gather around a goal under the roof of the Union based on the understanding of “unity across differences”. Analysis of educational policies can give some insight as to what kind of European citizenship is planned. According to EU education policies, the target citizens should bear skills of participation, solidarity, cooperation, and communication; should be equipped with values such as equality, tolerance, and respect for different thoughts, rights & freedoms, and cultures; and should take initiative, should be active and democratic. Moreover, countries are working to raise citizens open for technology, design, and innovation in order to enhance the competitive potential of the Union. This citizen type can be noted as a key figure in terms of the unification of EU and strengthening its place in the world. EU citizenship is based on a series of rights. Yet, some scholars believe that these rights, which can only serve as general framework, are too restricted to transcend people to democratic processes. Unfortunately, this is a passive and one dimensional citizenship consisting of membership and rights. However, an active citizenship status based on participation and democratic representation has not been practiced yet despite the references in written texts. Furthermore, EU citizenship is still rooted in nationalities. While some work hard to place EU citizenship above-nations and to generate a social identity, still a distinction is inevitable between “us (the European) and the others”. Indeed, EU’s claim to establish a democratic governance sample for the rest of the world is still at large. One as the most effective measures against discriminations is to educate children before they develop any negative feelings and opinions against others. EU citizenship is sometimes debated within the Union. However, it is not possible to state that there is a consensus about this notion. At times, active citizenship definitions are introduced by adding a European dimension to citizenship. Surprisingly enough, educators are expected to provide training about a notion that politicians have difficulty specifying. A great number of research studies, reports, and sources point out that peoples of Europe are questioning their EU membership. According to research results, some nations are not that much fond of being a member of the Union. For instance, 52% of the voters chose to exit (Brexit) the Union at the end of the referendum conducted on the 16th of June 2016 in England. European citizenship is worth researching in terms of unification because the findings of many questionnaires indicate that a considerable number of EU citizens choose their own nationality in terms of sense of belonging. As can be seen, sense of belonging and

acceptance regarding EU citizenship, which was underlined and underscored after Maastricht Treaty, is still not that high despite various campaigns. The first twenty years after Maastricht Treaty could produce almost nothing about EU citizenship. However, the interest has been on the rise since 2013, the year of EU citizenship, and the notion has been debated since then.